

Україні, а й в усьому світі. Шукаючи відповіді на різноманітні педагогічні проблеми сучасності, ми знову і знову звертаємося до думок та досвіду видатного педагога В.О. Сухомлинського.

За відносно коротке життя директор сільської школи зумів своїм талантом і працею досягти висоти світової педагогіки. Кожний новий день віддаляє нас від того часу, коли жив і творив В.О. Сухомлинський, але його думки і справи з часом не тільки не старіють, не тільки не віддаляються, а стають дедалі ближчими, потрібнішими новим поколінням.

Список використаних джерел та літератури:

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 596.
2. Мазаракі А. А. Ретроспективний огляд становлення теоретичного базису диференціації навчального процесу у ВНЗ / Мазаракі А. А., Волощук І. С. // Пед. і психол. науки в Україні / А. А. Мазаракі, І. С. Волощук. – Т. 4. Педагогіка і психологія вищої школи. – К. : Пед.думка, 2007. – С. 187–194.
3. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 426–436.
4. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 209–400.
5. Сухомлинський В. О. Людина неповторна / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 80–96.
6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 403–641.
7. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С. 7–390.
8. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 55–206.

Анотація

Л.С.Бондарь

Взгляды В.А. Сухомлинского на развитие одаренности детей

В статье раскрыты взгляды В.А. Сухомлинского о выявлении одаренной молодежи, развитии ее умственных и творческих способностей; определены условия формирования таланта та одаренности школьников.

Ключевые слова: одаренность детей, умственные способности, развитие, творчество и талант.

Summary

L.S.Bondar

V.O.Sukhomlyns'kyi's Views to the Development of Children's Giftedness

V.O.Sukhomlyns'kyi's views as for identification of gifted young people, development of their mental and creative abilities are revealed in the article; the conditions of formation of talent and giftedness of schoolchildren are determined.

Key words: children's giftedness, mental abilities, development, creativity, talent.

Дата надходження статті:

„2” вересня 2011 р.

УДК 373.3.091

Г.П.БОНДАРЧУК,

*науковий кореспондент лабораторії початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м.Київ)*

**Морально-етична складова соціалізації молодших школярів у координатах педагогіки
В.Сухомлинського**

У статті здійснено аналіз наукових напрацювань, що стосуються соціалізації як педагогічного феномена. Схарактеризовано бачення В.О.Сухомлинським освітнього середовища як чинника соціалізації та проілюстровано на прикладі діяльності Павлівської школи.

Ключові слова: соціалізація, освітнє середовище школи, морально-етичний зміст виховання, спадщина Сухомлинського.

Постановка проблеми в загальному вигляді... У науковій літературі термін „соціалізація” розглядається як процес входження індивіда в сферу суспільних відносин, завдяки чому засвоюється культурно-нормативна система цінностей. У цьому процесі людина вчиться жити і взаємодіяти з іншими людьми. Таким чином відбувається освоєння певних соціальних ролей і функцій.

За Л.С.Виготським, лише на основі засвоєння „поля” соціокультурних норм і правил відбувається вибір між різними нормами, внаслідок чого формується персональна ціннісно-нормативна система. Відносини між особистістю дитини та соціальним середовищем він назвав „соціальною ситуацією розвитку”, яка „визначає ті форми і шляхи, прямуючи якими дитина набуває нових властивостей, черпаючи їх із соціальної дійсності як основного джерела її розвитку, за яким соціальне стає індивідуальним”¹.

Отже, соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід передусім засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, в систему наявних у ньому соціальних зв'язків, а з іншого боку – активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість.

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідники особливу увагу приділяють онтогенетичним аспектам соціалізації. У результаті виділяється світ дитинства як невід'ємний атрибут способу життя і культури народу. Дитинство і суспільство взаємопов'язані. Суспільство не може пізнати себе, не зрозумівши закономірностей свого дитинства. Водночас воно не може зрозуміти світ дитинства, не знаючи особливостей дорослої культури. Світ дитинства співвідноситься з загальними властивостями і цінностями відповідного суспільства.

Школа – яскравий приклад соціокультурного середовища, в якому відбувається інтеграція дитини в систему соціальних взаємин, в різні типи соціальних спільнот (учнівський колектив школи, класний колектив) і їх підтримання протягом тривалого часу. Особливо актуально це для учнів початкової школи, для яких школа є новим соціальним середовищем, де до них висуваються нові соціальні вимоги.

Новий соціальний статус учня потребує виконання суспільно значимих обов'язків, нормативних відносин. Дитина починає усвідомлювати себе через порівняння з іншими, через схвалення й оцінку своїх вчинків значимими для неї людьми.

Серед психологічних закономірностей в молодшому шкільному віці І.Д. Бех відзначає, що молодші школярі більш усвідомлюють вчинки та їх мотиви інших людей, ніж свої власні, їм властивий розрив між знаннями моральних норм і відповідною поведінкою. Це, як відзначає вчений, вікова особливість дитини, яка вчиться орієнтуватися у багатоваріантності соціально-побутових ситуацій.² Звідси випливає, що в процесі соціалізації учнів початкових класів не достатньо зупинятися на аналізі ситуацій, мотиві поведінки інших людей, але й давати можливість спостерігати за соціальними взаємодіями різного характеру, брати участь у подібних ситуаціях.

Говорячи про формування певних навичок практичної діяльності, можна згадати слова В.В.Зеньковського (1918), який вважав, що при соціальному вихованні (формуванні „соціальної творчості”) слід говорити „не про дресирування волі в певному напрямі, а перш за все про всієї гами соціальних почуттів, про загальне піднесення емоційного життя”³. В основі ефективної соціалізації молодшого школяра, зокрема, при оволодінні певними навичками практичної діяльності, лежать емоції, емоційний розвиток, який буде впливати на розвиток стійкості у стресових ситуаціях, розвиток позитивного ставлення до світу, прийняття інших, розвиток впевненості у собі і самоприйняття тощо.

Можливості освоєння молодшим школярем соціальності полягають у розширенні ступеня свободи і самостійності у виборі цінностей, у поглибленні свідомого у власній активності, в характері занурення у світ соціальних відносин (І.Бех, Л.Божович, Л.Виготський, О.Савченко).

Як свідчать результати досліджень і практика освітньої діяльності шкіл, ефективність і цілеспрямованість цього процесу в масовому педагогічному досвіді забезпечуються за основними параметрами соціалізації (видова, родова, статева, національна, етнічна).

Узагальнення зарубіжного досвіду свідчить, що провідними цілями соціалізації у західноєвропейських країн є розвиток комунікативних та групових навичок поведінки школярів, формування та коригування уявлень про себе та навколишній світ (Н. Лавриченко).

Основні напрямки соціалізації школярів здійснюються за такими параметрами:

- особистісний;
- соціально-груповий;
- політично-правовий;
- економічний;
- екологічний;

¹ Выготский Л. С. Собрание соч. : в 6 т. / Л. С. Выготский / под ред. Д. Ю. Эльконина. – М. : Педагогика, 1984. – С. 248–259.

² Бех І. Д. Виховання особистості : в 2 кн. / І. Д. Бех // Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К. : Либідь, 2003. – С. 138.

³ Зеньковский В. В. Социальное воспитание, его задачи и пути / В. В. Зеньковский. – М. : Издание Московской просветительной комиссии, 1918. – С. 60.

- універсальний.

Пізнання світу, і як результат – входження у світ, набуття соціальності, - процеси достатньо структуровані. Тому не випадково в останнє десятиріччя замість створення загальної теорії соціалізації все більше з'являється спроб дослідити окремі моделі соціалізації – статево-рольову, етнічну, релігійну, моральну. І це вважається закономірною стадією накопичення знань у цій сфері.

Морально-етична модель соціалізації займає в них особливе місце, як сфера нормативної регуляції діяльності людини в суспільстві. Відповідно до вимог соціуму у дитини поступово формуються фундаментальні уявлення про добро і зло, гідне і негідне, справедливе і несправедливе.

Етика за своєю природою покликана практично розв'язувати моральні проблеми. Її завдання – не лише теоретичний опис моралі, а й обґрунтування моральних ідеалів, зразків моделей людських взаємин і способів їх реалізації. Формалізоване значення цих ідеалів у вигляді системи норм, традицій, професійних етичних кодексів є умовою та інструментом морального виховання, нормативною моральною регуляцією взаємин людей у суспільстві, оцінки їхніх вчинків [Л.Л.Хоружа].

Постановка завдань... З урахуванням напрацювань у сфері морального і, зокрема, етичного, розвитку молодшого школяра було здійснено структурно-логічний аналіз відповідного змісту в системі початкової освіти з трьох аспектів.

Когнітивний як усвідомлене самопізнання самого себе (Я-реальне), засвоєння елементів знань і уявлень про моральні імперативи і їх відмінності, початкові орієнтації в моральних цінностях суспільства.

Афективний аспект як емоційно-оцінне сприйняття морального змісту; оцінка своїх власних вчинків і вчинків інших людей з погляду етичних норм і правил.

Регулятивний аспект – спрямованість на реалізацію етичних норм і правил, орієнтир на Я-ідеальне, в поведінці – налагодження стосунків з іншими людьми: ровесниками і дорослими, знайомими і незнайомими тощо.

Аналіз наукових напрацювань, що стосуються соціалізації як педагогічного феномена, а також ролі середовища в її формуванні, дає змогу констатувати, що вони в одному випадку підтверджені, в іншому – розвинені в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу.

В.О. Сухомлинський розробив педагогічну систему, в якій складовими стали навчання, виховання, управління, сім'я, навколишнє середовище; формами і засобами – розвивальне навчання, інтелектуальний та емоційний фон школи, створення радості пізнання, перетворення школи догматичної на школу мислення, школу радості, уроки в зелених класах, уроки розвитку мовлення; „Книга природи”; дві програми навчання: обов'язкова і розширена.

В.О. Сухомлинський вважав, що „виховання взагалі є цілеспрямованою діяльністю, успіх якого вирішальною мірою визначається тим, за яких умов, за яких обставин ця діяльність відбувається” [1, с.71].

Спеціально сконструйоване середовище школи давало змогу учням випробувати себе в різних соціальних ролях, „знайти” свій професійний інтерес, реалізувати „господарську творчість”: великий плодовий сад, зелена лабораторія, навчально-дослідна кролеферма, пасіка, водна станція, будиночок юних будівельників, вітроелектростанція, дві навчальних автомашини, і трактори, величезна бібліотека, – усе це спрямовувалося на творче самовираження особистості, стимулювання активності учня в розкритті його внутрішніх потенцій.

Важливою характеристикою виховного середовища вважав В. Сухомлинський – його устрій, засвоєне вихователями і вихованцями поле виховної діяльності. Ця сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, які визначають можливість позитивного становлення особистості школяра. Це навчально-матеріальна база школи, її архітектурно-просторове рішення, обладнаність навчальних кабінетів, яка забезпечує навчальний процес. Але головне – це загальна культура загальноосвітнього закладу: культура управління і взаємовідносин; традиції, образ школи в очах учнів, їхніх батьків, громадськості, гуманістична основа організації життя школи, гуманістична позиція вчителів, здатних здійснювати оптимістичний підхід до учнів.

Узагальнюючи авторське бачення освітнього середовища як чинника соціалізації учнів і їх реалізацію в Павлівській школі, відзначимо:

- *гуманістичну спрямованість середовища*, що ґрунтувалася на філософії щастя дитини, і передбачала умови психологічного комфорту в спілкуванні учнів між собою; учнів і вчителів; учнів, вчителів і батьків, надавала зразки гуманних партнерських взаємин, співробітництва, співтворчості. За В. Сухомлинським, „якщо дитина бачить світ життєрадісними очима, якщо

кожне явище навколишнього життя повертається до неї тим боком, який освітлено красою, тонкістю, ніжністю, тендітністю, вона легше піддається вихованню” [3, с.152];

- *стимулювання* колективістських взаємин у процесі вироблення спільної мети, об’єднання учнів навколо праці, спрямованої на досягнення привабливих для всіх цілей. Це висаджування алей троянд, саду пам’яті, теплиць, облаштування саду затишними куточками для спілкування та ін. Майже все, що є в кабінетах і майстернях, – пише В. Сухомлинський, – зробили своїми руками учні і вчителі. Кожного навчального року наші робочі кімнати і кабінети поповнюються новими верстатами, діючими моделями і установками, стендами, столами для конструювання і моделювання.

- *утвердження* в атмосфері життя колективу, в навчальній роботі таких *соціально цінних якостей*, як добротність, добротворчість, протистояння злу, байдужості; накопичення соціально значущих якостей: поваги до прав інших людей, законослухняність, шанобливе ставлення до традицій та ін. „Чуйність і лагідність – та духовна сила, яка здатна вберегти дитяче серце від огрубіння, озлоблення, жорстокості і байдужості, від безсердечно-тупого ставлення до всього доброго і світлого в житті, насамперед до щирого, теплого слова”.⁴

У середовищі школи Павлиша культивувалися добро, краса, взаєморозуміння, взаємодопомога: „Як тільки маленька людина набуває здатності думати над тим, що її оточує, що безпосередньо й опосередковано стосується її, – вона починає відрізняти красу від мерзоти, чарівність від вульгарності”, – відзначав В. Сухомлинський [4, с.601]. Якщо структурувати освітнє середовище розглядуваних Павлиша за впливом на соціальний розвиток учнів, його *складовими* постають:

Природне оточення: земля, вода, рослинний світ у всій його красі і різноманітності; ландшафт рідного краю.

Освітні об’єкти, у тому числі виготовлені руками учнів: навчальне обладнання, бібліотека, зміновані інформаційні куточки, майстерні, музеї, сад, алеї та ін.

Соціальне середовище: господарство села і його працівники, родини учнів, випускники школи різних років, односельчани, пам’ятки культури, об’єкти соціального призначення, виготовлені учнями.

Забезпечення соціалізації через певну організацію освітнього середовища передбачало створення таких умов навчально-виховного процесу, в якому відбувається набуття і трансформація соціального досвіду. Школа ставала полем соціальної практики; за певних умов давала змогу учневі набути досвіду взаємин і поведінки в суспільстві.

Своєрідний каталог морально-етичних норм, які вважав актуальними для молодшого шкільного віку, можна скласти з казок, оповідань, притч, які творив В.О. Сухомлинський. Для переконання дітей у важливості моральних імперативів він задіявав бінарні опозиції: добрий-злий; ввічливий-безкультурний і т.д.

Звертаємося до аналізу найпоказовіших із них⁵.

- Треба не словом, а ділом допомагати скривдженним („Покинуте кошеня”)
- Там добре, де ти народився і живеш („Перепел і кулик”)
- Треба вибирати між „хочу” і „треба” на користь останнього („Правда буває гірше за неправду”)
- Егоїстом бути погано, можна зашкодити собі і іншим („Народження егоїста”)
- Важливо бути гостинним, коли запрошуєш кого у гості („Матері ніколи...”)
- Треба бути вдячному людям, які тобі роблять добро. Соромно бути байдужому („Важко бути людиною”)
- Добра людина не покине в біді тварину („Білка і добра людина”)
- Успіх приходить до роботящих („Як Микита став працюючий”)
- Працюючі діти тішать батьків, а ледарі засмучують („Мокра і суха сорочка”)
- Погано, коли діти зневажливо ставляться до речей, які колись їм були необхідними („Як дівчинка образила Букваря”)
- Негарно „якати”, вискакувати поперед інших („Чванькувата буква”)
- Треба бути відповідальним за доручену справу („Чому Сергійкові було соромно”)
- „Бити байдиків”, нічого не робити – соромно („Прогаяний день”)
- Добре слово – це могутня сила, яка здатна вилікувати людину („Добре слово”)

Отже, в практиці діяльності В. Сухомлинського доведено: щоб школа стала чинником соціалізації, необхідна побудова цілеспрямованої системи педагогічних впливів через спеціально

⁴ Сухомлинський В. О. Вибр. тв. у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., Рад. школа. – 1977. – Т. 2. – С. 355.

⁵ Сухомлинський В. О. Вогнегривий коник: казки. Притчі. Оповідання (упоряд. і передм. О. В. Сухомлинської). – [2-ге вид.]. – К. : Вікар, 2008. – 200 с.

організований життєвий простір, гуманістичну взаємодію учня і вчителя на засадах партнерства і співробітництва, постановку учня в активну позицію конструювання і змін середовища, набуття практики соціальної поведінки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех // Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. – К. : Либідь, 2003. – С. 138.
2. Зеньковский В. В. Социальное воспитание, его задачи и пути / В. В. Зеньковский. – М. : Издание Московской просветительной комиссии, 1918. – С. 60.
3. Савченко О. Я. Навчально-виховне середовище сучасної школи: діалог з В. О. Сухомлинським / О. Я. Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Миколаїв : МДУ, 2004. – Вип. 8. – С. 4–9.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – 640 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 5. – 639 с.
7. Сухомлинський В. О. Вогнегривий коник: казки. Притчі. Оповідання (упоряд. і передм. О. В. Сухомлинської). – [2-ге вид.]. – К. : Вікар, 2008. – 200 с.

Анотація

Г.П.Бондарчук

Нравственно-этическая составляющая социализации младших школьников в координатах педагогики В.Сухомлинского

В статье осуществлен анализ научных трудов, которые касаются социализации как педагогического феномена. Дана характеристика виденья В.О. Сухомлинским образовательной среды как фактора социализации и представлена на примере деятельности Павлышской школы.

Ключевые слова: социализация, образовательная среда школы, нравственно-этическое содержание воспитания, наследие Сухомлинского.

Summary

G.P.Bondarchuk

Moral-Ethic Component of Primary Pupils' Socialization in the Coordinates of V.Sukhomlins'kyi's Pedagogics

The analysis of scientific works that deal with socialization as pedagogical phenomenon is carried out in the article. The description of V.O. Sukhomlins'kyi vision is given of educational environment as a factor of socialization and which illustrated as an example is the activity of Pavlyshska school.

Key words: socialization, educational environment of school, moral-ethic content of education, heritage of Sukhomlins'kyi.

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 378.14

А.Б.БРЕСЛАВСЬКА,
здобувач, викладач
(м.Миколаїв)

Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у навчанні молодших школярів

У статті автор розкриває шляхи використання педагогічної спадщини Сухомлинського у навчанні молодших школярів.

Ключові слова: спадщина, навчання, творчість, практична діяльність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога В.О. Сухомлинського ввійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою, його педагогічні, публіцистичні і літературні праці та вчительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками.

В численних педагогічних виданнях більшості країн світу з'являються популярні чи критично-аналітичні статті, розвідки, окремі брошури і навіть книги, присвячені теоретичній спадщині і практичній діяльності визначного педагога, а в Україні складається своєрідна школа сухомлинознавства, що об'єднує авторів праць про Добротворця – Василя Олександровича Сухомлинського.